

<https://doi.org/10.23939/shv2023.01.021>

ФІЛОСОФІЯ ТА ГРОМАДСЬКІСТЬ
(Огляд 11-го Міжнародного конгресу Товариства аналітичної філософії,
12–15 вересня 2022 р., Берлін, Німеччина)

Ольга Гончаренко

Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, Україна
ORCID: 0000-0002-2710-6521
olgoncharenko@gmail.com

(Отримано: 08.02.2023. Прийнято: 19.04.2023)

© Гончаренко О., 2023

Викладено зміст основних публічних заходів 11-го Міжнародного конгресу “Філософія і громадськість”, який проводився німецьким Товариством аналітичної філософії спільно з Інститутом філософії Берлінського університету імені Гумбольдтів 12–15 вересня 2022 р. у Берліні (Німеччина). Ознайомлено з діяльністю німецького Товариства аналітичної філософії. Розглянуто третю місію Берлінського університету імені Гумбольдтів та розкрито роль аналітичної філософії у її реалізації.

Ключові слова: міжнародний конгрес, аналітична філософія, Німеччина.

PHILOSOPHY AND THE PUBLIC

(Review of the 11th International Congress of the Society
for Analytical Philosophy, September 12–15, 2022, Berlin, Germany)

Olha Honcharenko
National Academy of State Border Service of Ukraine
named after Bohdan Khmelnytskyi, Ukraine
ORCID: 0000-0002-2710-6521
olgoncharenko@gmail.com

(Received: 08.02.2023. Accepted: 19.04.2023)

The review outlines the content of the main public events of the 11th International Congress “Philosophy And The Public”, which was held by the German Society for Analytical Philosophy in association with the Institute of Philosophy of the Humboldt-Universität zu Berlin on September 12–15, 2022 in Berlin (Germany). The activity of the German Society for Analytical Philosophy was introduced. The third mission of the Humboldt-Universität zu Berlin is considered and the role of analytical philosophy in its implementation is revealed.

Key words: international congress, analytical philosophy, Germany.

12–15 вересня 2022 р. німецьке Товариство аналітичної філософії (GAP) проводило свій 11-й міжнародний конгрес спільно з Інститутом філософії Берлінського університету імені Гумбольдтів (HU Berlin). Під загальною темою “Філософія та громадськість” учасники цьогогорічного конгресу обговорювали дві відмінні між собою речі: з одного боку, популяриза-

цію змісту філософських досліджень, а з іншого – філософське посередництво у суспільних дискусіях [Keil & Jaster, 2022].

Філософія і громадськість не завжди тісно взаємодіють. Не всі філософські дослідження можуть бути предметом суспільних дискусій. І навпаки, такі проблеми, як штучний інтелект, клонування чи моральні

права тварин, видається, будуть актуальними навіть тоді, коли філософи перестануть ними цікавитись. Проте досить часто філософія і громадськість перебувають у тісному взаємозв'язку. Багато суспільних дискусій торкаються тих питань, які є предметом інтенсивних філософських досліджень. Війна і мир, демократія та постправа, свобода та ідентичність – це теми, які є предметом дослідження окремих філософських наук. Водночас філософія все більше турбується про своє суспільне сприйняття і комунікацію. На сьогодні академічні філософи ведуть філософські блоги та подкасти, пишуть філософські есе та нон-фікшн книги. Втім суспільство не завжди усвідомлює виняткове значення академічної філософії для свого добробуту, тому вимагає від неї виправдовування за витрачені на дослідження державні кошти.

Тема відношення між філософією та громадськістю вже декілька років є провідною для GAP. Спільно з Товариством німецької філософії (DGPhil) GAP організували робочу групу Philosophy and Publicity та створили вебсторінку PhilPublica, яка містить матеріали академічних філософів, опублікованих у німецькомовних медіа, надає практичні знання з філософської комунікації та розміщує інтерв'ю з активними у медіа академічними філософами [PhilPublica]. Тому тема “Філософія та громадськість” є дещо зацікавленою, на думку організаторів щорічного конгресу [Keil & Jaster, 2022].

Саме на особисте запрошення голови організаційного комітету конгресу, президента GAP та професора HU Berlin Герта Кайля українські філософи взяли участь у його заходах. Оскільки з роботою усіх секцій конгресу українською громадськість вже ознайомила Ярослав Шрамко та Ірина Хоменко в огляді матеріалів [Shramko & Khomenko, 2022], то вартим уваги залишається виклад змісту його основних публічних заходів.

Тема конгресу “Філософія та громадськість” була актуальною не лише для GAP, але й для HU Berlin, оскільки вона відповідала стратегії його третьої місії – Open Humboldt. Вже понад 200 років HU Berlin реалізує освітню ідею Вільгельма фон Гумбольдта – єдність дослідження та навчання й оприлюднення наукових праць у суспільстві. Важливу роль у реалізації цієї ідеї завжди відігравала філософія. На сьогодні Open Humboldt означає для університетської спільноти відкритість до соціальних і культурних тем у суспільстві, майданчик для дискусій та вирішення конфліктів чи проблемних питань, а також простір для тестування можливих рішень. Водночас університетські викладачі вважають себе не просто творцями новаторських проєктів чи теорій, вони вважають себе громадянами суспільства [Kunst,

2019]. Безумовно, аналітична філософія має особливе значення у комунікації з суспільством, адже вона вносить ясність у визначення понять, оберігає від поспішних узагальнень та механічних спрощень. Аналітична філософія не боїться контактів з іншими науками, а отже, вона сприяє розвитку міждисциплінарності у наукових дослідженнях. Проте в університеті не схильні вирівняти роль аналітичної філософії для суспільства. В HU Berlin покладається надія на філософію як дисципліну, що сприятиме науковому та суспільному поступу [Keil & Jaster, 2022].

Не випадково президент GAP Герт Кайль не поділяє філософію на аналітичну та неаналітичну. Він стверджує, що у Німеччині різні філософські товариства дуже добре між собою взаємодіють. Як приклад, філософ наводить співпрацю між GAP та DGPhil. Все, що відрізняє аналітичну філософію, – це, на думку Г. Кайля, аналітичні чесноти, які аналітичні філософи прагнуть сформувати у своїх учнів. Також філософ не погоджується з поділом філософії на аналітичну та континентальну. Континентальна філософія має багато напрямів, які іноді не мають нічого спільного між собою. Тоді як континент має свою власну аналітичну філософську традицію. Якщо поділ на континентальну та аналітичну філософії означає лише відмежування через відмінності у філософіях, то Г. Кайль каже, що аналітичні філософи готові відмежуватись. Проте, на його думку, справа не у географії, а у призначенні філософії, яке вона втрачає через зблизженість у відмінностях [Keil, 2019].

Однією з трьох ключових лекцій конгресу була публічна лекція професорки Університету Помпеу Фабра у Барселоні Серени Олсареті “Хто повинен фінансувати витрати на дітей? Несподіване запитання для ліберальних егалітаристів”. Несподіваним це питання є для ліберальних егалітаристів, на думку лекторки, через те, що воно ставить під сумнів їхні уявлення про справедливий розподіл витрат на дітей у суспільстві. Ліберальні егалітаристи вважають, що витрати на дітей мають розподілятися у суспільстві між усіма платниками податків. Але це, на думку С. Олсареті, означає, що витрати на дітей будуть розподілятися у суспільстві між батьками та не батьками. Тобто, саме батьки й будуть платити за своїх дітей. І це є несправедливо, якщо розглядати батьків виробниками найвищих суспільних благ, користь від яких будуть отримувати у суспільстві також ті, хто не бере участі у їх виробництві. Науковиця доводила, що репродуктивна праця є суспільно необхідною працею. Але цей момент соціалізації більшість теоретиків ліберального егалітаризму ігнорують. Виправити цю моральну несправедливість Серена Олсареті запро-

понувала на підставі егалітарного принципу продуктивної справедливості.

Темою публічної дискусії організатори конгресу обрали проблему академічних свобод та моралі. Учасники дискусії обговорювали питання меж академічних свобод та загроз моральних обмежень для наукових досліджень. Науковці в усьому світі стурбовані станом академічних свобод в університетах. Їхні численні виступи у ЗМІ та соціальних медіа спрямовані на звернення уваги світової громадськості на ризики для науки, спричинені бюрократизацією та комерціалізацією вищої освіти, а також політичним чи будь-яким іншим впливом на неї. У цьому контексті цікаві думки висловила професорка практичної філософії Гіссенського університету Еліф Озмен. Науковиця стверджувала, що наука та свобода тісно пов'язані між собою. Той, хто обмежує, нехтує чи порушує академічні свободи, ставить під загрозу науку як практику, а отже, перешкоджає її прагненню до істини. Е. Озмен звернула увагу на добре відомий парадокс із академічними свободами, суть якого полягає у тому, що найкраще наука слугує державі та суспільству саме тоді, коли вона не обтяжена ідеями соціальної корисності чи політичної доцільності. Беручи до уваги політику постправди та її наслідки для демократії, професорка застергла від прирівнювання свободи вираження поглядів до академічних свобод. На її думку, “деспотична” претензія науки на істину з притаманною їй безкомпромісністю у пізнанні дійсності може перебувати у напрузі, а можливо, навіть у суперечності з демократією, мета якої – не пошук істини, а пошук консенсусу та компромісу. Тому важливо посилювати нормативні складові демократії, які може і здаються спочатку абсурдними, проте важливими для балансу відношень між демократією та істиною задля демократичного права на істину. Етос епістемічної раціональності професорка визначила гарантією якості дослідницької діяльності, автономії та незалежності науки від політичних і соціальних інтересів, а також передумовою для комунікації між вченими.

Особливим заходом конгресу стала спеціально організована для німецьких школярів публічна дискусія “Запитай свого філософа! Школа займається аналітичною філософією”. Метою цієї дискусії було обговорення тих філософських питань, які виходили за межі курсів філософії у німецьких школах або були надто складними чи дискусійними для школярів. GAP запросило школярів до обговорення на конгресі своїх філософських питань з визнаними експертами в окремих царинах філософського знання. Шкільні

викладачі також мали змогу отримати від GAP відповіді на свої запитання стосовно проблемних моментів у навчанні філософії. На конгресі німецькі школярі обговорювали, зокрема, питання каузальності людського мислення та прийняття рішень, подібності штучного інтелекту до свідомості, а також його впливу на людську думку. Ця панельна дискусія реалізувала одну з цілей GAP – підтримку філософської освіти в школі. І не важко було помітити, що GAP не популяризувало філософські знання у школі, GAP їх поглиблювало на аналітичних підставах, тому що філософська освіта у школах Німеччини викладається на високому рівні. (Звісно, взяти участь у конгресі були запрошені також студенти та магістри філософських факультетів. Їхні заявки з презентаціями були розглянуті у рамках спеціальної процедури студентською радою філософії HU Berlinta дослідниками, які мають освітньо-науковий рівень PhD або готуються до його здобуття. У результаті було відібрано 22 найкращих подання на студентський конгрес).

Один із колоквіумів конгресу був присвячений публічному обговоренню політичних та моральних викликів російсько-української війни з філософських перспектив. На конгресі російська збройна агресія чітко була визначена як загарбницька, а отже, така, що порушує міжнародне право і дає право на військову самооборону відповідно до Статуту ООН. Проте якщо у міжнародній підтримці України як жертви збройної агресії ні в кого з присутніх не виникало сумнівів, то суть, обсяг та цілі наданої допомоги Україні, особливо постачання певних видів зброї, були менш зрозумілими для них, переважно з огляду на невизначеність оцінки впливу. Ця проблема насамперед була порушена професоркою практичної філософії Констанцького університету Сюзаною Бурі у лекції “Про обсяг обов’язків щодо надання допомоги в умовах емпіричної невизначеності”. Дослідницькі інтереси С. Бурі зосереджені навколо етики війни, нормативної етики та проблеми морального прийняття рішень в умовах ризику і невизначеності. На думку науковиці, емпірична невизначеність ускладнює визначення обов’язку допомоги Україні у війні. Дослідниця доводила, що, з одного боку, існує небезпека того, що внаслідок надання допомоги конфлікт буде загострюватися, зокрема зростатиме загроза ядерної ескалації, і постраждає ще більша кількість осіб, які б у протилежному випадку не постраждали, а з іншого – часто залишається незрозумілим, чи справді втручання з добрими намірами приносить користь стороні, яка перебуває у стані війни. У цьому контексті не можна оминати увагою німецький науково-популярний часопис “Філософія”, число якого під назвою “Що робить нас мужніми?” (№ 6/2022) поширювали серед

учасників конгресу його організатори. Це число було присвячено темі російсько-української війни. Редактори цього числа пропонували поміркувати читачам над проблемами авторитаризму та дезінформації, свободи і нонконформізму, мужності та героїзму. Для усвідомлення усіх ризиків війни в часописі було розміщено додаток з тезами Гюнтера Андерса до атомного століття з книги “Атомна загроза” (1959), опубліковано цитати зі збірки есе та нарисів Сімони Вейль “Війна і насильство” (1941), наведено для порівняння думки Володимира Зеленського та Ханни Арендт про політичну відповідальність.

Особливими моментами, дуже помітними на конгресі, були товариське ставлення старших колег до молодших і гарні жарти, зустрічі друзів та шире визнання за досягнення в аналітичній філософії, толерантність і стриманість, повага до філософії та любов до неї. Цей конгрес став не лише майданчиком для представлення аналітичної філософії в усій її широті та різноманітності сучасних досліджень. Він

став подією для світової філософської спільноти. Родзинкою цієї події був секстет “Фреге” у складі академічних філософів HU Berlin.

ЛІТЕРАТУРА/REFERENCES

- Keil, G. (2019). *Mythen über die analytische Philosophie: GAP-Präsident Geert Keil im Gespräch*. [Interview]. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=z0fEjZApHZk&t=421s>.
- Keil, G., Jaster, R. (Hrsg.). (2022). *GAP.11. Philosophie & Öffentlichkeit. Philosophy & the Public. 11. Kongress der Gesellschaft für Analytische Philosophie Humboldt-Universität zu Berlin, 12–15. September 2022*. URL: <https://gap11.de/pdf/GAP.11%20Reader.pdf>.
- Kunst, S. (2019). *Open Humboldt – Our Third Mission*. [website]. URL: <https://open-humboldt.de/en/mission>.
- PhilPublica. URL: <https://philpublica.de/>.
- Shramko, Y., Khomenko, I. (2022). *Modern analytic philosophy: historical origins and prospects of development. (Based on the materials of the 11th International Congress of the Society for Analytical Philosophy, September 12–15, 2022, Berlin, Germany)*. [In Ukrainian]. *Sententiae*, 41 (3), 197–205. URL: <https://doi.org/10.31649/sent41.03.197>.